

nyeste Historie. Endnu staar dog aabenbart adskilligt tilbage, t. Eks. den allerede ovenfor nævnte Studie over Karl 12.s personlige Udvikling under hans Regering. En udenforstaaende kan dog ikke nægte sig i Beskedenhed at fremsætte den Formodning, om ikke for mange fremragende Kræfter er blevet anvendte paa et for snævert Omraade; om det ikke havde været heldigere, hvis man i Stedet for denne isolerede Periode havde underkastet hele Storhedstiden en moderne Prøvelse. Nutidige politiske Synsmaader (Forholdet til Rusland o. s. v.) har vel været Aarsagen til, at dette ikke er sket, men fra et historisk Synspunkt kunde det t. Eks. synes nok saa frugtbart, om man endelig en Gang fik den udtømmende Monografi over Reduktionen, som stadig savnes. Hele Storhedstidens indre Historie frembyder saa mange Gaader, at her er nok at gøre. Forhaabentlig vil det næste Slægtled ogsaa vie den Slags Opgaver deres dygtige Kræfter. *Knud Fabricius.*

Topografi.

I Aaret 1735 blev det paalagt samtlige Stiftamtmand til Kommercekollegiet at indsende Relationer om de dem underlagte Byers og Amters Tilstand. Blandt andet ønskede man Oplysning om Amternes Beskaffenhed og Produkter, Byernes og Distrikternes Handel, »Negocie«, Haandværk, Ind- og Udførsel, Skibsfart, Fabriker og deres Privilegier, Lavsvæsen, Agerbrug og dets mulige Forbedring, kort sagt alt hvad en ihærdig Centraladministration kunde ønske at vide for at kunne træffe sine Dispositioner. Selvfølgelig udarbejdede Stiftamtmandene ikke disse Indberetninger helt paa egen Haand, men indhentede Oplysninger hos de dem undergivne Autoriteter og indsendte derefter hele Materialet til Kommercekollegiet, i hvis Arkiv det endnu findes. 8 Aar senere (i April 1743) udgik der atter Befaling til Stiftamtmandene og Amtmandene om at fremskaffe Oplysninger om deres Amter, og denne Gang skulde Indberetningerne være langt fyldigere end 1735. Ikke mindre end 40 Spørgsmaal ønskedes besvaret, bl. a. om Overfladeforhold, Naturalier og Mineralier, Jordens Udnyttelse, Dyrehaver, Veje og Milepæle, Vejrlig, Sygdomme, Befolkningens Antal og Egenskaber, Kuriositeter, Havne, Kirker og offentlige Bygninger, Købstadsigiller, Lokalarkiver, Antikviteter, Dialekter og Talemaader og nomina propria. Ogsaa i dette Tilfælde lod Amtmandene Spørgsmaalene gaa videre til Præsterne og de andre underordnede Embedsmænd, og til alt Held lod de som oftest disse Indberetninger medfølge de Sammendrag, de indsendte til Kancelliet. Indkrævningen af Relationerne fra 1743 skete ikke direkte til Brug for Centralstyrelsen, men for at de kunde tjene som Grundlag for en stor Danmarks-

beskrivelse, som Kancellisekretær J. E. Jessen Schardebøll havde planlagt, men aldrig fik udgivet, officielt paa Grund af Materialets Mangelfuldhed, men i Virkeligheden vistnok fordi det voksede ham over Hovedet. Det siger sig selv, at disse to Rækker Indberetninger er en Førsterangskilde til vor indre Historie, men hidtil har de kun i ret ringe Grad været benyttet af vore Forskere. Relationerne fra 1735 ligger endnu samlet og næsten fuldstændig bevaret, men de fra 1743 er i Tidens Løb blevet splittet for alle Vinde, og en mindre Del af dem er vistnok gaaet til Grunde. Spredt i det kongelige Biblioteks Manuskriptsamlinger, i Rigsarkivet og Landsarkiverne og Brahetrolleborg Arkiv, i Sorø Akademi og de norske Biblioteker og muligvis endnu flere Steder ligger dog talrige Brudstykker i Original og Afskrift, men ofte gemt paa de mærkeligste Steder, saa det er vanskeligt ret at faa Overblik over, hvad der endnu er bevaret. I de senere Aar er man imidlertid begyndt at tage Indberetningerne op til Udgivelse, og da dette desværre ikke er sket under et, maatte det naturligt tilfalde de historiske Amtssamfund at gengive dem i deres Aarbøger. Hovedæren for dette Udgiverarbejde, der stadig fortsættes, tilkommer i første Række Protokolfører Chr. Christensen, der i Forvejen er kendt som en dygtig Lokalforsker, og Kai C. Uldall, begge har de tilmed forøget Udgavernes Værdi betydeligt ved at forsyne dem med udførlige Noter, der endogsaa strækker sig til smaa Biografier af de Embedsmænd, der har udarbejdet Relationerne. Nu foreligger af de økonomiske *Indberetninger fra 1735* offentliggjort de fra Thy og Mors (i Saml. til jysk Hist. og Top.), fra Himmerland og fra Vendsyssel, alle ved Chr. Christensen, og fra Laaland-Falster og Vestfyen ved Kai C. Uldall, der tillige har foretaget Uddrag af dem fra Københavns Amt som Supplementer til sin Udgave af Relationerne fra 1743. Indberetningerne fra Fjends Herred er meddelt i Udtog af Jeppe Aakjær. Af *Relationerne fra 1743* er foreløbig udgivet, fuldstændig eller i Udtog de fra Nyborg, Præstø, Københavns og Kalø Amter, Himmerland, Skive, Hindborg og Fjends Herreder samt fra enkelte spredte Sogne, ligesom Brudstykker af dem fra Nordsjælland er gengivet i L. P. Petersens Kulturbilleder fra Nordsjælland (1915). At komme ind paa en Vurdering af disse Indberetningers Værdi som historisk Kilde lader sig ikke her gøre; det maa være nok at sige, at til næsten alle Spørgsmaal vedrørende det attende Aarhundredes økonomiske, sociale og kulturelle Historie vil man kunne hente et rigt Materiale her, selv om deres Billede af Tilstanden maaske gennemgaaende er for mørkt. Betegnende er det saaledes, at Indberetningerne fra Byerne klager over, at de tilsidesættes paa Landets Bekostning og omvendt. Af den store Diskussion, der snart efter skulde rejse sig om Landboforholdenes Forbedring, findes

endnu næsten intet Spor, skønt der udtrykkelig 1735 ønskedes oplyst »om Landvæsenet og Agerdyrkingen ikke kunde være at forbedre, og hvad begge Dele maatte fattes«. Gennemgaaende nøjes man med at raabe paa de høje Skatter eller svarer som Amtmanden paa Falster: »Agerlandet og dets Dyrkelse finder jeg intet at kan forbedres«.

Disse Indberetninger (til hvilke der er omtrent samtidige Sidestykker fra Skaane, hvilke nu findes i Collectio Rönbeckiana i Lunds Universitetsbibliotek) har for øvrigt baade ældre og yngre Paralleller. Allerede 1622 (og muligvis 1638) indkrævedes topografiske Indberetninger til Ole Worm, og af disse er ikke lidet bevaret og tildels forlængst udgivet (fra Ribe og Aarhus Stifter samt Vends Herred i Danske Samlinger 2. R. IV og VI, fra Nordfyn, Skaane og Bornholm i Suhms Samlinger, fra Fuglse Herred af Trojel (1811) o. a. St.

Af Indberetningerne, der dannede Grundlaget for Resens Atlas, er vistnok største Delen gaaet til Grunde, men en Del findes dog endnu paa Universitetsbiblioteket og spredt rundt i Langebeks Excerpter, og Brudstykker heraf er offentliggjort (især i Suhms Samlinger og Saml. til jysk Hist. og Top. VII og X). Desuden har Fyens Stifts Præster mindst en Gang (1707) maattet indsende antikvariske Indberetninger til den lærde Biskop Bircherød. Endelig indkrævedes der i 1755 og vistnok et Par Gange senere i Aarhundredet topografiske Relationer til Brug for Thurahs, Pontoppidans og Hofmanns Arbejder, der dog kun formaaede at udnytte en ringe Del af det indsendte Materiale; og fra det nittende Aarhundrede findes i det mindste for Dele af Landet tilsvarende Rækker. Hvor meget af disse talrige Indberetninger, der endnu er i Behold, er det vanskeligt at sige, og en stor Støtte for den stadig mere blomstrende topografiske Forskning vilde det derfor være, om der kunde udarbejdes et »Repertorium« over samtlige bevarede Rester af Relationerne. Det vil da sikkert vise sig, at der endnu er langt mere i Behold, end man paa Forhaand tror. Maaske burde der hertil slutte sig et Repertorium over de rent økonomiske Relationer, af hvilke der allerede fra Tiden før 1700 findes mindst 8 Rækker omfattende hele Landet eller Dele deraf. Fridericias og Thorsens Studier i Hist. Tskr. 6. R. II og 8. R. IV har vist, at man paa dette Grundlag kan kaste nyt Lys over vigtige Sider af vor indre Historie, og sidstnævntes Arbejde viser, at man endnu kan gøre sig Haab om betydningsfulde Fund i vore Arkiver.

Th. B. Bang.†

Blandt Bidragene i de historiske Aarbøger for 1918 indtager Sigurd Nygaards Afhandling om *Godsslagtningen i Bøvlings Amt* en fremtrædende Plads (Hardsyssels Aarvog 1918). Efter en